

LICHY (126) *ai*

sup -liszszy (21) [w tym zapis: -źlź- (13)], -lizszy *GrabPospR* (2), -liszy (2); -liszy *RejPs*; -liszszy : -liszy *CzahTr* (2:1); nã- (21), nãj- (4) *GórnDworz*, *CzahTr* (3); ~ nã- (20), na- (1) *RejPs*.

sg m N lichy, nãliszszy (21). ◊ *G* lichégo, nã(j)liszszégo (6); -égo (2), -(e)go (4). ◊ *D* lichemu, nãliszszemu (7); -emu (1), -(e)mu (6). ◊ *A* lichégo, nã(j)liszszégo (7), lichy (6); -égo (2), -(e)go (5). ◊ *I* lichym, nãliszszym (2). ◊ *V* lichy (1). ◊ *f N* lichã, nã(j)liszszã (13), lich(a) (1). ◊ *G* lich(e)j, nãliszsz(e)j (4). ◊ *D* lichéj, nãliszszéj (4); -éj (2), -(e)j (2). ◊ *A* lichã, nãliszszã (7). ◊ *I* lichã, nãliszszã (6). ◊ *L* lichéj, nãliszszéj (5); -éj (2), -(e)j (3). ◊ *V* lichã (1). ◊ *n N* liché (4); -é (1), -(e) (3). ◊ *G* lichégo (2). ◊ *D* lich(e)mu (1). ◊ *A* liché (8); -é (1), -(e) (7). ◊ *I* lich(e)m (1). ◊ *L* lichym (2). ◊ *pl N* subst liché (2); -é (1), -(e) (1). ◊ *G* lichych (3). ◊ *A m an* liché (1). subst liché (7); -é (3), -(e) (4). ◊ *N a*. *A* subst lich(e) (1). ◊ *I m* lichymi (1) *CzechRozm*, lichémi (1) *KochPs*. *f* lichymi (1).

Składnia sup: naliszszy z kogo (2).

Sł stp, *Cn* notuje, *Linde XVI* (jeden z niżej notowanych przykładów) – XIX w.

1. *Marny, nie osiągnący oczekiwanej lub pożądanej wartości, normy; frigidus, imbecillus, imbellis, remissus, serus, vacillans Cn* (30) : przyiechali poślowie Saracenow radząc Tatarom aby oni radczey przyięli wiarę Machomethowę, gdyż ona [...] ięft [...] ludziem walecznym przyśtoynieyfa, mieniąc iż wiara krzełcianka ięft ludzi lichych, á proźnuiącich [*ociosorum et imbecillium*] *MiechGlab* 20; *Leop* 4.*Esdr* 13/2; Wzięli też s łobã Gryfinę Leŧtkã czarnego żonę/ kthora tám byłã w lichym chowaniu aż do śmierci. *BielKron* 307; Zbroie zãrdzewiały: Drzewã prochem przypãdły/ Tarcze popleśniãły. Włzytkié Grãnice puŧté/ á Tãtãrzyn bierze: Kiedy fye wy nalepiéy wzgãdãcie o Wierze. Ale vczyńcie aby ten porzãdek lichy *KochZg* A3v; *OrzJan* 22; *PaxLiz* C; *KlonWor* 55.

W połączaniach pleonastycznych (2): niemam ia nic z tego Króm lichych tróŧk/ kłopotów *GosłCast* 37, 42.

W charakterystycznych połączeniach: animusz lichy(-a, -e), chowanie, krolestwo, porzãdek, rozum, wymowa.

Szereg: »liczy a niedostateczny« (1): Bo niekteri płod taki ięft iż bez vrazu matki/ trudno ma być wygnan/ á drugi zãię łączno. A to potym poznać. [...] Gdy na głoŧne pytane [!] mało odpowiada albo nicz, y to głoŧem lichym á niedoŧtatecznym. *FalZioł* V 32v.

a. *Gorszej jakości, rasy; byle jaki* (4) : áczkolwiek też oni ná nas łtrzelãli/ ále lichã łtrzelbę máiã hakowniczą/ łzkody nam nie vczyñiã. *BielKron* 454; *BielSat* B3; *BielRozm* 12; *OrzJan* 43.

b. *Słaby, niewytrzymały; debilis, defectus, elumbis, enervatus, enervis, fessus, flaccidus, fluidus, iacens, imbecillus, impotens, infirmus, invalidus, languidus Cn* (3) : Ten vchował/ w ciężkie trwogi/ Szwãнку náłzé liché nogi. *KochPs* 95, 42.

Szereg: »liczy a nikczemny« (1): BO pátrż iż nie tylko to náłze liche á nikczemne ciãło/ álbo náłze krotkie ty á omylne czãfy łã pod przygody poddãne/ ále y niebo y ziemiã nie ięft nigdy bez przypadkow. *RejZwierc* 152.

c. *Smutny, nieszczęśliwy, godny litości; aerumnosus, afflictus, miser, miserabilis, miserandus, (pro)stratus Cn* (6) : Okaż dobroć łwã nád námi. Okaż nád łługãmi łwémi/ Y nád ich łyny lichémi *KochPs* 138; Smętne oczy podnoŧzë/ pátrżãc ná włze łtrony/ Spodźiewãjąc łie rãtunku/ W tak

ciężkim moim fráfunku/ Lecż go tu mieć niemogę/ Owżzem więtzszą trwoę. A gdzież [!] fie chceż obroćić licha dużo moiá? *WisznTr* 28; Ten ieżt wżyżtkich šírotek Oycem dobrotliwym/ Tyś też licha šírotką *WisznTr* 28; *ZawJeft* 41.

W porównaniach (2): *KochPs* 62; IAko w przygodzie prętkimi pli łczwána/ Prágnie ochłodiey [!] łani zmordowána. A w tąż moy Boże dużzá moiá licha/ W ciężkich fráfunkách łwych do ćiebie wzdycha. *CzahTr* B2.

d. *Ubogi, świadczący o ubóstwie; w złym stanie, zniszczony, niewymyślny, nieobfity; egens, luxus Cn* (7) : *BielKron* 362, 458; *WyprPl* A2v; Ktemu iż fię káżdemu chce dla ochędořtwá y więtzzey powagi cudzoziemłkich potrzeb wżywać/ by nalizřemu/ káždy by nalizřy/ muśi fię w przed řtárác o ármáturę y potrzeby do boiu náležące. *GrabPospR* K3v; *KlonKr* B.

W przeciwstawieniu »liczy ... bogaty« (1): Niechże lichy prośćinká/ łwą prawdę wdáie/ A bogáty łwé fałżé/ wnet prawdá zá íáie. *GosłCast* 70.

2. *Mały, drobny, niewielkiego wzrostu; fragilis, infans, tener, tenuis Cn* [w tym: w połączeniu z dem. (10)] (34) : *FalZioł* IV 16c; *RejWiz* 39v; bo człowiek może być názwán máłym řwiátem [...] / wżyřtko w nim ieřth mądrze wczyniono [...]: ábowiem naimnieiřzy członek ieęo/ náicieńřza żyłká/ náilizřza kořtećká ieřt mu potrzebna. *GórnDworz* L16; *KochFr* 37; *KlonŻal* D3; Páiąk z Minerwą řzedł o zakłád řwięťą/ Ktoby ćieńřzą nić [...] Vkręćil ze łnu/ lecz řtráćilá náklád/ Záraz y zakłád. Tákový dowćip lichemu źwierźátku/ W ták máłe ćiałko Pan BOG wlał z pocźátku *KlonFlis* E3v.

W przeciwstawieniach: »liczy .. wielki (5), szeroki« (6): przydał páchołká wielkiego/ wdáthnego do lichego koniá/ á do wielkiego koniá páchołká lichego/ łłábego. *BielSpr* 49v, 49v [3 r.]; Nie lichy ále łzeroki ieřt Kořćioł P. Chriřtułow. *WujJud* 38 marg.

W porównaniach (5): Wywikłáilimy łye z ych [pogan] řieći zdrádlivyř/ Iáko więć lichy ptařzek z ręku myřliwyř. *KochPs* 189, 51, 195; *KochTr* 3, 7.

W charakterystycznych połączeniach: licha(-y, -e) haftka, koń (3), kosteczka, kořćioł, pacholek (2), ptaszek, robaczek, słowiczek (2), truna, źwierźátko.

Wyrażenia: »liche(-a) dziatki, dziecko, dziecina« [3:1] (2:1:1): Ieřzczem v pierři wiřiał nędznęý mátki łwoięý/ A iużem był w opiece/ liché dziećko/ łwoięý. *KochPs* 103, 51, 195; *KochPieř* 52.

peryfr. »mieszkanie ciche a barzo liche« = grób (1): O mieýłce źiemne/ Toř nieprzyiemne/ Poboźnyř wiele Bierzeř/ á řmiele. W rodzicách łzkodziř/ Bo ie odwodziř/ W mieřzkánia ćiche/ A bárzo liche. *WisznTr* 21.

»licza uroda« = niski wzrost (1): EDgárdus ná połtáwie chociaź ták był máły/ Ale řerce miał wielkie y był bárzo łmiáły. Wierz mi że náłz Iezyorkoř choć lichey vrody/ Nie zleknie [!] fie Sewerá Rzymłkiego ořoby. *PaprPan* Bb4.

Iron. (2):

Wyrażenie: »licza dziecina« [szyk 1:1] (2): A gdyź to do náš zna y ták náš łobie łzáćuie/ źełmy/ względem I. M. y rowiennikow ieęo/ łą dziećiny liche: ktoryř vderzenia łzkodźić nie mogą: czemuź wźdy I. M. będąć takim mężem dorořłym iuż/ ná liche dziećiny tak fię bárzo řierdzi *CzechEp* 92.

W przen (1) : Aby [...] tu młodźzego brata do mnie go przynieřli Bo łnadz miłęgo oycza tak tu rychley zwabię Iz łlyřzę iż miłuie to tam liche zabię *RejJóz* M7.

α. *W funkcji rzeczownika (1)* : Ale co nam po wzroście/ kiedy vmyśl żywy/ A pośpolicie lichy/ bywa wrocławczywy. Siłnac też Woł bełtia/ á niewielki Wilczek/ A wždy kędy rośkaże/ musi śkákác Byczek. *RejZwierz* 62v.

a. *Nikły, trudno zauważalny (1)* : A nákoniec iáko Prorok powieda/ iż w krotkim czálie bywa wykrácon iáko drzewo zyelone bywa wichrem wykrácono z mieycá swoiego/ ták iż iedno lichy znák ábo cień zołtanie onego mieycá iego. *RejPos* 280v.

b. *Nieliczny (7)* : *WujJud* 38 *marg*, 135, *Mm2*; y wiára tá była y ieft (okrom lichey gromadki) wżyftkim obywałelom pośpolita *PowodPr* 44.

W przeciwstawieniach: »licha trzoda ... powszechny kościół, wielka liczba« (2): Słufzniey tedy wierzyć ták wielkiew liczbie nie ledá ludzi/ á niżli wálzey lichey y márníe rozerwáney trzodzie. *WujJud* 38v; Wy Kościołowi práwemu Powłzechnemu wielką krzywdę czynicie/ ktorzy lichą trzodę wálzję Powłzechnym Kościołem názwác śmiecie *WujJud* 118.

Szereg: »mała liczba i licha trzoda« (1): Tu się nawięcey ftrzedz Haeretykow mamy/ ktorzy się pośpolicie máłą liczbą swych/ y lichą trzodą swoią záleciá. *WujNT* 30.

c. *Krótki (1)* : Włpomni łobie/ iáko krés ciáłny mego wieká: Izalibys ty prózno stworzyć miał człowieká? Zeby y ten lichy czas w trofkách miał położyć? *KochPs* 135.

3. *Nic lub mało znaczący, błahy, godny lekceważenia lub pogardy (62)* :

Wyrażenie: »licha(-e) cena, uważenie« = *lekceważenie* (2:1): O wy nedzne pieniądze toście w lichey cenie/ Zadny was nie zachowa ledá gdzie wyżenie. *BielSat* B4v; *BielRozm* 15; *OrzJan* 42.

Szereg: »lekki i lichy« (1): Ale ia też tu nie mówię o tym/ co się z nimi działo/ tylko o wielkim fercu: którego nigdyby byli nie mieli/ ieno z tego lekkiego y lichego wważenia nieprzyaciela swego *OrzJan* 42.

a. *Ze względu na wielkość lub wzrost (12)* : A lew przed tym niż iá [mysz] puścił/ O tey rzeczy ták myśli: A cożby tu sławy nábył/ Bych ták liche zwierzę zabił. *BierEz* M4v; O nieboze kotku lichi Trzebali tobie tey pichi Włśak gdi bi się liew zatoczył Sto bi takich łapą łtloczył *RejRozm* 394; Nędznecz to krolestwo twoie Snadz lepsze kotaństwo moie Nieftrzegą się mnie nicz ludzie Smieią się lichei obludzie *RejRozm* 406, 391, 397; A patrząc ná Słońce/ ktore ieft liche łtworzenie iego/ możesz tym lepiej zrozumieć iż on wżędy ieft [...]: gdyż thá máła rzecz/ ktorą wżyfcy iákoby ná iednym mieycu widzimy/ wżędy á po wżyftkim świátu nie ieft ten ieden gmách ktoregoby nie oświeciło *RejPos* 78; *KochPs* 210; *ArtKanc* K19.

W porównaniach (3): A tákes się w gniewie twoim nád nimi rozłrożył/ Ze ie zapálczywość twoia iák ogień požárłá/ A práwie iák liche źdzybłko ták ie moc twa łtárłá *LubPs* gg2v; *RejPos* 106v, 219.

W charakterystycznych połączeniach: licha(-y, -e) bestyja, kotek, obluda, ptaszek, robaczek, stworzenie, zwierzę.

Wyrażenie: »liche ździebłko« (3): Czoż by za rołkołsy vżył Bys też nędzną muche zdłaczył [!] Albo liche ździebłko złomił *RejKup* dd8; *LubPs* gg2v; *RejPos* 219.

b. *Ze względu na hierarchię społeczną; infimas Mącz [w tym: w sup (19)] (25)* : *Mącz* [169]d; *WujJud* 58, 72; *KochOdpr* B4v; *KochPs* 124; A będąc ták wielkim y cudownym człowiekiem ták był pokornym/ iż się naliłżym że [!] wżyftkich poczytał *SkarŻyw* 31; Y złtał się wpuł nocy krzyk

wielki po wŕzytkim Egipcie/ począwŕzy od Krolá aŕz do naliŕzŕzey niewiaŕty/ która rodzi *Skarŕzyw* 480, 140, 192, 572; *KochSz B*; Zá czeŕć więcý/ niŕ lekkoŕć/ poczytaŕ to ŕobie/ Ludzkoŕć wŕzelką okazać naliŕzŕzey oŕobie *KochTarn* 74; *ZawJeft* 16; *GrabowSet* R4; *OrzJan* 26; *SkarKaz* 161a, 489b.

W charakterystycznych połączeniach: lichy(-a) człowiek, dusza, kmieć (2), krześcijanin (2), niewiasta, niewolnica (2), niewolnik, osoba, pieszek, pojmaniec, powinny, ŕługa.

a. *W funkcji rzeczownika (2)* : Abowiem y náliŕŕy gdy záwoŕa pŕedek ieŕt pan ku wyŕluchaniu *RejPs* 49v; Corchorus inter olera Proverb. Nędzny á pyŕzny/ Lichy/ Niepoczefny/ á wŕdy chce być widzian. *Mqcz* 65c.

β. *O posługach: poniŕający (1)* : Oná go zátaíŕa pŕzez ŕzeŕć lat/ áŕz do ŕmierć onego Cefarzá niezboŕznego Konŕtánŕa [errata zmienia: Konŕtancyuŕzá]: ŕluząc mu pilnie wkaŕdey poŕŕudze y naliŕzŕzey *Skarŕzyw* 392.

γ. *O samym sobie (jako wyraz konwencjonalnej skromności) (5)* : *SienLekAndr* a3v; Nie o mięć to nędzniká lichego idŕie: ieŕt cí Pan ná niebie *CzechEp* *4, 53; Przyimi od podnoŕká nog twoich/ od poddánego y naliŕzŕzego kmiećia twego/ od prochu ŕtop twoich/ ten pokŕon. *SkarKaz* 160b; á tym Kŕiáŕzeczkom vchá Miŕoŕciwego podác raczyŕ ná mię ŕluge ŕwego będac ŕŕŕkaw/ z ktoregoŕ zelŕywoŕci ŕadney iáko z nayliŕzŕze⁸⁰ powinnego y ŕluge ŕwego zá ŕŕŕką [!] Páná Bogá mego weŕpoŕek z narodem mym odnieŕć nie raczyŕ. *CzahTr* A3v.

W charakterystycznych połączeniach: licha(-y) chudzina, kmieć, nędznik, ŕługa (2).

c. *W dedykacjach o wartości własnych utworów (5)* : *KwiatOpis* A2v; Gdyŕem ieŕzŕze nigdy tego nie doznaŕ: ábyŕ W. M. moia teŕ vprzeymoŕciá y poŕŕugami lichymi/ miaŕ pŕedtym kiedy gárdŕić. *CzechEpPORz* **v; *KochFrag* 3; *SkorWinsz ktv*.

W przeciwstawieniu: »liczy ... okazaŕy« (1): KROLE Polŕkie do ćiebie nioŕę/ moŕny Pánie/ Acŕ twey oŕobie ŕnadŕ to zá dar lichy ŕtanie. Gdyŕ wáŕzmoŕć godzien dáru coŕ okazaŕŕzego *KlonKrGum* Av.

d. *Ze wzgŕdu na niewielką wartość materialną (6)* : *KochTr* 8; Opácna tedy temu [...] ŕpŕawiedliwoŕć ieŕt w Polŕzce/ gdy lichá kradŕieŕz/ ŕowitemu tylko wroceniu wedŕug Zakonu podlegŕá/ ŕromotnym wieŕzeniem karŕá *PowodPr* 67; *CiekPotr* 13; *GosŕCast* 24; *KlonFlis* D4v.

W przeciwstawieniu: »złoty ... lichy« (1): BY wedŕa cnót/ y godnoŕci Grzebiono vmárŕych koŕci/ Przyŕŕzŕoby dŕiŕ leŕć tobie W złotym/ Podlodowŕki/ grobie. Teraz cię licha mogiŕá Znácznęgo męŕá przykryŕá *KochFr* 121.

e. *Ze wzgŕdu na walory umysłowe (1)* : To teŕ tu káŕdy człowiek y naliŕzŕzy rozumem ŕwym moŕe ogárnać/ co pijańŕtwo vmie *WerGoŕc* 254.

f. *Ze wzgŕdu na śmiertelność człowieka, doczesność jego ŕwiata i maŕá wagę jego poŕtępków w obliczu wielkoŕci Boga; caducus Cn (8)* : Nieruŕŕay tey Reky moczney Kazdemu Stworzeniu grozney Nademną Lichem Stworzeniem *RejKup* dd8; *RejPos* 175, 216; Otoŕ maŕz me oŕiádŕoŕci/ W maŕym grobie liche koŕci. *RejZwierc* [238]; Ale wŕŕŕniey y ŕluzniey názwáŕby ia miŕoŕciá ŕwobodną/ pámiętná y teŕ ŕŕwná: iáko tę ktoraby dáŕey niczego/ y nie więcý nie opowiádáŕá/ nie obiecáŕá áni dáć mogiŕá/ iácy ten ŕywot z iego wćáŕy lichymi. *CzechRozm* 58v; *KochTr* 19; *ZawJeft* 19.

W przeciwstawieniu: »dobry ... lichy« (1): Lecz ty pochopné bacząc chęci moié/ W dobré obroćifz choćby liché były *ZawJeft* 19.

W charakterystycznych połączeniach: licha(-y, -e) chęć, kość, rozkosz, stworzenie (4), ślub, wczasy.
g. *Ze względu na wałeczność; imbellis Cn* (2) :

W przeciwstawieniu: »lichy ... mężny« (2): Człowiek by był namężnieyŝy, nie ma sobie lekce ná ftronie poważać nayliŝzego nieprzyiaćielá. *CzahTr* I3, I3v.

Synonimy: **1.** marny, niedostateczny, nikczemny, zły; **2.** drobny, krotki, mały, marny, niewielki, nikczemny; **3.** błahy, drobny, lekki, mały, marny, nędzny, nieznaczný, płony, słaby.

BZ, MM